

Képzőművészetünk a mérlegen

(A palicsi tárlat néhány tanulsága)

A Magyar Ünnepi Játékok keretében megnyílt képzőművészeti kiállítás a Bácskai Képtár termeiben Palicson az első kísérlet volt a vajdasági magyar képzőművészet eddig elért eredményeinek összegezésére.

A magyar művészet közel százéves fejlődési útját bemutató kiállítás színvonalas anyagával megközelítő képet adott képzőművészeink munkásságáról és feltárta az utolsó évszázad művészi törekvéseinek néhány lényeges mozzanatát.

Természetesen ez a tárlat távolról sem jelenti azt, hogy a régi anyag, főleg a 19. sz. műemlékei és műtárgyainak feldolgozása befejezést nyert és a kiállításon a vajdasági magyar művészet legkorábbi képviselőinek valóban reprezentáns alkotásait találjuk.

Már a kiállítás előkészítő munkái során is mind világosabbá váltak előttünk azok a hiányok és mulasztások, melyek megnehezítik egy ilyen retrospektív-jellegű kiállítás megrendezését a Vajdaságban. A vajdasági elszármazott magyar művészek munkásságának bemutatását és értékelését ugyanis két körülmény nehezíti meg: az egyik összefügg a művészek Vajdaságon kívüli ténykedésével, melynek eredményeként a legjelentősebb műemlékek számunkra a megközelíthetetlenek, a művészek munkásságáról eddig megjelent értékelések pedig meghaladott és túlélt szempontok alapján készültek, a másik nehézség összefügg a Vajdaságban lévő magyar műemlékek és műtárgyak szakszerű és rendszeres feldolgozásának kezdetleges és ma még alig számbavehető eredményeivel. Sem a köztulajdonban, sem a magántulajdonban lévő műtárgyak lajstromozását és fototéka gyűjteményének elkészítését nem szorgalmaztuk, noha ezek nélkül semmiféle komoly, szakszerű kutató-munka és értékelés el nem képzelhető.

Ez a kiállítás — éppen a kiállított anyag művészi értéke és az alkotók komoly művészi törekvései alapján — arra ösztönöz bennünket, hogy a kérdést napirenden tartsuk és megoldásához mielőbb hozzáfogjunk.

Vonatkozik ez a megállapítás nemcsak a 19. sz. anyagára, hanem a századforduló, a világháború előtti és a két világháború közötti képzőművészeti törekvések és eredmények számbavételére is. Egy Pechán József, Farkas Béla, Tóth József, Nagyapáti-Kukac Péter, Várkonyi stb. munkásságának feltárása, értékelése, képzőművészeti mozgalmak, csoportok és kiállítások, sőt képzőművészetünkkel foglalkozó kritikák, tanulmányok, ujságcikkek ismerete és feldolgozása nélkül ez a munka nem indulhat meg.

A legáttekinthetőbb és képzőművészetünk problematikáját leghívebben érzékeltető része a tárlatnak kétségtelenül az élő művészek alkotásait reprezentáló anyag. Itt a művészek válogatása mellett a zsüri

munkája is lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a tárlatnak ez a része kiegyensúlyozott legyen: a színvonalbeli esés itt a legminimálisabb és a művész-egyéniségek alaposabb megismerésére pedig itt kínálkozik legtöbb alkalom. Bizonyos, hogy a kiállítási-terem korlátolt befogadóképessége itt is megnehezítette mind a rendezőbizottság, mind a zsűri munkáját.

A tárlat több jelentős eredménye mellett, feltétlenül ki kell emelni a munkás-festők szereplését. Nem egy közülük olyan művet állított ki, melyet már „dilettáns“ és „amatőr“ mértékkel mérni felesleges óvatosságot és bizonyos fiktív művészi „céhbeliség“ védelmét jelentené. Természetesen ehhez hozzá kell fűzni azt is, hogy a munkás-festők közül, de főleg a kiállításon kvalitásos művel szereplő munkás-festők közül, túlsúlyban vannak azok, akik festő-iskolákban, szakszerű vezetés mellett tanulmányozták a művészetet és a képzőművészet mesterségbeli részét. Ennek a legláthatóbb eredménye a kiegyensúlyozottság a művekben; egyre ritkább jelenség a koncepcói állandó válogatása és a kiforratlanságok stílus-zavar, valamint a faktúrában jelentkező merevség.

S végül, de nem utolsó sorban szólni kell nem-vajdasági kiállító művészekről, Bezerédyről, Pandúrról és Gáborról. Mindhárman lényegesen hozzájárultak a kiállítás színvonalának emeléséhez és műveikkel értékes művész-egyéniségük megismerését segítették elő.

A kiállítás költségvetési keretei nem engedélyeztek semmi olyan kiadást, mely a kiállítási helység szerencsésebb megválasztását, vagy a jelenlegi kiállítási-helységek átalakítását, rendezését stb. tette volna lehetővé.

A puritán környezetben valóban csak a műalkotás beszélt önmagáért.

A 19. század művészei közül **Than Mór**-t csak reprodukciók alapján mutatta be a kiállítás. A Vajdaságban lévő művei közül legtöbb hatalmas méretei és hozzáférhetetlensége miatt alkalmatlan volt a szállításra. Bizonyos, hogy egy alaposabb kutatómunka nálunk is napfényre hozna néhány eddig lappangó, vagy ismeretlen Than alkotást, sőt majdnem valószínű, hogy a 48-as szabadságharc idejében készült akvarelljei közül néhány darab Vajdaság területén is akad. Sőt életrajzírói szerint még iskoláztatása előtt és művészi tanulmányainak kezdetén sokat tartózkodott Bácskában, különböző nemesi családok portréfestőjeként. Valószínű, hogy Triesztben is találunk Than alkotást, hisz itt érte a halál 1899-ben. Mindkét kiállított reprodukciójának eredetije (Attila lakomája, Ujoncok búcsúja) Budapesten van.

Szerencsésebben képviselt festő **Eisenhuth Ferenc**, akinek két olajképe (Gül Baba halála, Keleti tájkép), a kirívó nivókülönbség ellenére is, bemutatja Eisenhuth festői törekvéseit. Az előbbi képe a festői tematika bizarrsága ellenére is józanul, lehiggadtan közli velünk az eseményeket és kiváló kompozíció-készséggel vetíti elénk a keleti-utcajelene-tet. Eisenhuth legnagyobb erénye a festőiségben rejlik. Tónusokban fest, rendkívül gazdag-skálájú szürkék és barnák finoman hangszerelt játékát figyelhetjük meg művén. Rajzai jó megfigyelőkészségről tanuskodó úti-vázlatok, melyeket keleti utazásai során rögzített le.

A régi festőnemzedék két legszerencsésebben képviselt művésze a tárlaton: a zombori származású Juhász Árpád és a zsablyai születésű Kálmán Péter. **Juhász Árpád** négy olajképe és egy ceruzavázlata kiváló

színérzékét, az intim hangulatok visszaadására vállalkozó festő-egyéni-ségét és az alföldi táj jellegzetességeit élményszerűen elénkvetítő alkotóképességét tárta elénk. Különösen két, aratást ábrázoló képe érdemel figyelmet. **Kálmán Péter** három képe közül a legszabadabban festett a **Fürdőző nők** c. alkotása. A kép kompozíciójában már nyomát sem találjuk a kötöttségnek és az akadémiai szabályoknak — lazuros technikával, széles ecsetkezeléssel festett akt-figurái tömörségükben és zártságukban Cézanne akvarelljeire emlékeztetnek. **Olvasó nő** c. műve inkább színeiben jelent próbálkozást.

Mály József egyetlen kiállított **Téli táj** c. képe szolid festői tudásáról tanuskodik.

A két világháború között, a kisebbségi élet idején működő alkotóművészek közül elsősorban **Pechán József** munkássága érdemel megkülönböztetett figyelmet. Valóban európai festői-kultúrájú művész volt, aki München, Bécs és Páris után Verbászon kénytelen bevárni művészi egyéniségének fokozatos eltorzulását. Művészetében nyomát találjuk a francia impresszionista művészet hagyományainak, a német expresszionista törekvéseknek, de felfedezhetjük a nagybányai festő-iskola minden pozitív erőnyeit is. Kiállított művei közül elsősorban két műve, a **Majális** és a **Fa** alatt képviseli legteljesebben Pechán művészetét. Míg az előbbi impresszionista felfogásban, a plen-air festészet tanulságait rögzíti le és foglalja össze a mű kompozíciójában és színeiben, addig a másik műve a napfény-árnyék ellentétén túl, hangulati elemével ragad meg bennünket. **Meglepetés** c. vázlatja fejlett kompozíció-készségét is bizonyítja.

Különösen érdekes anyag ismerteti meg velünk **Farkas Béla** művészetét. Pasztellképein illusztratív tehetségének érett kibontakozását szemlélhetjük. A hangulati elem fokozatos eluralkodása képein szükségszerűen hozza létre a tárgyak körvonalainak teljes felbomlását, a valóság elemeinek szimbólumokká való átlényegítését és a képszerűségnek, mint festői öncélúságnak a jelentkezését. Ilyen művei a vízió-szerű **Hollók**, a **Tábortűz**, az **Erdei idill** c. képei Rendkívül finom hangulati elemet sikerült megrögzítenie **Házak** c. pasztelljében, mely színeiben kétségtelenül a legrettebb alkotásai közé tartozik.

Várkonyi József Őnarckép-e és **Tanyarészlet-e** a nagybányai művésztelep levegőjét árasztja és a művész jellegzetes festői felfogását tárja elénk, míg **Bicskei Péter** két pasztellképe közül a **Falurészlet** c. műve érdekes festői próbálkozás eredménye perspektívájával és színezésével. **Aczél Henrik** mély tónusokból felépített **Tájkép-e**, **Eich János Edes-nyám** c. alkotása csak részben mutatják be ennek a két érdekes festő-egyéni-ségnek művészi felfogását. **Lenkei Jenő** művészetét mindössze egy női aktot ábrázoló festmény képviseli, de ez a műve is elárulja a nagykultúrájú művész érdekes újítási kísérleteit a kompozíció terén. **Geréb Klára** egyetlen ceruzarajza kiváló grafikai készségét igazolja.

Az elhunyt művészek között két eredeti utakon járó fiatal alkotóról külön kell megemlékeznünk. **Tóth József** szobrász hat faszobra meggyőzően igazolja azt az állítást, hogy benne a vajdasági szobrászat egyik legeredetibb és legnagyobb tehetségét veszítettük el. A szociális tematika tűnik fel szinte valamennyi alkotásában és művészi koncepciójában a művészet, az emberiség szabadságáért és az emberiség haladásáért vi-

vott küzdelem követelményei szervesen egybeesnek, áthatják egymást és jellegzetes alkotásokat hoznak létre (**Barát, Hajóvontatók, Munkás**). Szobrászi erőnei nemcsak a tematikában és a tartalomban jutnak kifejezésre, hanem a szobrászati eszközök és az anyagmegmunkálás törvényeinek ismeretében és következetes alkalmazásában; szűkszavúan és a faszobrászat leegyszerűsített nyelvezetén közli velünk mondanivalóját.

A vajdasági magyar primitív festészet legjelentősebb alakja **Nagyapáti-Kukac Péter** a topolya-környéki parasztlelet festője volt. Látásmódja, festői előadásmodora és egyénisége az őstehetségekre emlékeztet. Bámulatos merészséggel rögzíti le a legösszetettebb festői problémát és szinte törekszik a nagy feladatok vállalására. **Kalászszedők** c. képén Millet-i festői látás keveredik egy brueghel-i kivitelezéssel. Rajzban rendkívül erős a másik képe is — **Gazda a családjával** című, melyben egy parasztcsalád számos tagját, gazdasági udvarát és egész életformáját rögzítette le. Alkotásainak egybegyűjtését és esetleg egy gyűjteményes kiállítás megrendezését feltétlenül tervbe kell vennünk. Megérné és megérdemelne.

Az élő festők anyaga rendkívül jelentékeny ezen a kiállításon. Az idősebb festőnemzedék tagjai közül Oláh, Husvéth, Ruzsicska és Csávosi állítottak ki. **Oláh** Sándor képei közül tematikájánál fogva a **Pionirok a könyvtárban** c. alkotás érdemel figyelmet. A kép kompozíciójában nyomát találjuk annak az erőltettségnek, mely lényegében egy már meghaladott festői szemlélet mesterséges életbentartását jelenti. Oláhnak jóval sikerültebbek azok a művei, ahol a novellisztikus elem helyett a festői elemek dominálnak. Ilyen szempontból tájképe és csendélete jóval többet árul el Oláh festői kvalitásaiból. **Husvéth** Lajos műveiben túltunt a keresettség; az ünneplőbe öltözött falu arca és alakjai egy romantikus falulátás és a felületen mozgó valóság szemlélet eredménye, melyek valósággal gátolják szélesebb festői skálájnak kibontakozását. Pedig a **Tavaszfél** c. képe azt bizonyítja, hogy Husvéthnek van érzéke a kevésbé cikornyás és távolról sem „szindús“ valóság meglátására is. **Csávosi** Sándor két képe közül a kevésbé beállított és minden teátrális alpthoszt nélküli tájképe, a **Virgő meggyfák** az értékesebb, festőileg megoldottabb és egyéniségét kifejezőbben reprezentáló. **Ruzsicska** Pál egyetlen tájképe megállapodott festő munkája.

Pechán Béla három műve értékes festő-egyéniiséget reprezentál. Két tájképe közül, elsősorban a kompozíció-jellegű **Árnyékos udvar** az erőteljesebb. Az előtér kidolgozása azonban jóval kötöttebb és élettelelenebb, mint a kép közeptere és főleg háttere, ahol egészen meglepően érett és festőileg hibátlanul megoldott részek vannak. A másik tájképén a nem eléggé differenciált zöldek zavarólag hatnak. **Ónarckép**-én a plasztikai felületek rajzos megoldása dominál és színekben egy kissé szűkszavú.

Hangya András három festményt és két grafikát állított ki. Festményein a grafikai elemek fokozatos és igen szerencsés háttérbeszorulását figyelhetjük meg és ezzel egyidőben a festőiség fokozatos kibontakozását és felülkerekedését észlelhetjük. A **Zágrábi utca részlet** c. munkája a legrettebb műve a kiállításon. A kép felépítése, a színek sikerült egybehangolása és a mélyebb tónusokkal való szerencsés operálás és ezáltal a világos színskála intenzitásának fokozása, az egységes látás és kivitelezés, és végül a novellisztikus elemek teljes felszámolása — a

festőiség javára — ez körvonalazza legvilágosabban Hangya mai fejlődési fázisát és ilyen szempontból ez a műve reprezentálja leghívebben mai művészi törekvéseit. A másik két műve már nem tartalmazza az érettségnek azt a fokát, melyet előbbi képe mutat. Két grafikája érdekes két fázisát örökíti meg; az egyik inkább tematikájánál fogva, a másik pedig a kivitelezés biztonságánál fogva értékes.

Ács József négy képet állított ki, mind a négy műve legutolsó fázisából való. Fejlődésének ezt a korszakát nagyfokú felszabadulás jellemzi mind színben, mind koncepcióban. Tiszai tájat fest — minden keresettség és „motivum-vadászat” nélkül, a valóság elemeinek alapos festői tanulmányozásából kiindulva. Rajzban mind a négy képe hibátlan, színekben azonban még néhány részletben megoldatlanok művei. Elsősorban a képek atmoszférájára vonatkozik ez a megállapítás. Több elmélyülést és főleg kevesebb egyhanguságot a táj megörökítésénél elsősorban a színek differenciáltabb alkalmazásával érhet el.

Pandúr Lajos két képe a zágrábi akadémia festői eredményeinek egyénien értelmezett és leszűrt tanításait vetíti elénk. A **Maribor** c. képe tónusos felépítésével, lazurosan kivitelezett folyópartjával és figurájával — tömörségre és egyszerűsége való törekvést fejez ki igen hatásosan. Művészi eszközök alkalmazása tekintetében a **Téli tájkép** c. alkotása már jóval igénytelenebb és kivitelezése is szerényebb művészi eszközökkel készült.

Gábor Zoltán néhány pasztellképe csak megközelítően ad betekintést a tehetséges fiatal művész fejlődésébe. Kiállított művei közül elsősorban női akt képei jelentősek. Színekben és rajzban egy új pasztelltechnika kibontakozását szemlélhetjük, mely lényegében a tónusos és rajzos eljárás érdekes és eredeti egybefogását jelenti.

Sáfrány Imre öt műve eredeti utakon járó, de még meg nem állapodott és ki nem forrott festő munkája. Egy-egy kép gyakran egy-egy festői kísérlet eredménye és az esetlegesség nem egyízben bántóan hat. Sáfrány egészen meglepő eredményhez jut — a részletekben, azonban gyakran nem győzi türelemmel a kép egészének, mint alkotási egységnek a megmunkálását és épen ezért a hullámmás nemcsak az öt kiállított művének összevetése alapján állapítható meg, hanem egy-egy alkotásának részletesebb vizsgálata nyomán is. Képei közül **J. G. arcképe** a legbefejezettebb és legérettebb alkotás. Sáfrány a kiállításon egy absztrakt **Kompozíció** c. alkotással is szerepelt. Az absztrakt festészet problémáit és létjogosultságát itt nem vitathatjuk meg, bizonyos azonban, hogy Sáfrány számára a további fejlődés útja nem erre vezet. Sáfrány komoly tehetség és elsőrendű feladata, hogy több rendszerrel és alaposabb elmélyedéssel közeledjen a festészet problémáihoz.

Petrik Pál bemutatkozása a palicsi tárlaton még festői körökben is meglepetést keltett. Mind a három kiállított műve szolid festői felkészültséget, kiegyensúlyozottságot és a művészi feladatok nagysága előtt nem meghátráló alkotót szemléltették. **Petőfi utca** c. alkotása mindenestre a legérettebb műve, noha itt is a részletek megmunkálása tekintetében — az egészséges látás és kivitelezés szemszögéből mérve — vannak és lehetnek kifogások. A másik tájképe már kisebb igényvel készült, de a részletek megmunkálása tekintetében szerencsésebb.

Ivanyos Sándor három temperával és egy tusrajzzal szerepelt. Erdekklődése így látszik elsősorban a figurális-kompozíció felé fordult és két figurális képen a rajz szerkezeti biztonságán túl, elsősorban a tematika megválasztása emelendő ki. Színek tekintetében azonban még ko-

moly feladatokkal kell megbírkózni — festményein ugyanis még a grafikai elemek dominálnak és művei inkább a színes-rajz benyomását kel-
tik. Grafikája jó rajzkészségről és meglátásról tanuskodik.

Vinkler Imre és **Szilágyi Gábor** képeit még a mesterségbeli problé-
mákkal való viaskodás jellemzi, noha az előbbi **Női arcképe**, az utóbbi
Mlini c. akvarellje sikerült alkotás.

Bob Emil két tájképe igen értékes festő-egyéniesség munkája, aki a
színek és a rajz fogalmát meglehetősen ismeri és már rég túljutott a
mesterségbeli nehézségeken. Ez vonatkozik, noha némi fenntartással
Kubát Józsefre is, akinek mind a három műve tele van értékes festői
látással és gyakran meglepő festői kvalitással is — de csak a részletek-
ben. Mintha ő sem győzné akarattal és kitartással. Pedig a kép egysége
szempontjából igen fontos lenne nem visszariadni a nehézségtől a ki-
vitelezéskor. A legegységesebb műve a **Szegényember kamrája** című,
melynek finom szürke tónusa töretlenül és következetesen van végig-
vezetve.

Vass Kálmán két akvarellje a részletek megmunkálása tekintetében
képvisel értéket, míg **Tóth Károly** egyetlen kis temperájában annyi
festőiséget és erőt tudott összeszorítani, hogy ezzel a művével messze
kiválik a munkás-festők soraiból.

Pfeifer Károly akvarellje festői erényekről tanuskodik, éppen úgy
mint ahogyan **Wanyek Tivadar** egyetlen kiállított tájképe komoly festői
kvalitásokat árul el.

Külön figyelmet érdemel a munkás-festők újvidéki csoportja: **Melár**
Lajos értékes tájképe, **Blahó József** és **Zsadányi József** munkái, de kü-
lönösen **Klein Péter** frissen és bátran festett **Tájképe**, valamint **Vál**
András erőteljes **Május elseje c.** kompozíciója.

Még megemlíthetjük az értékes rajzokkal szereplő **Halmi Ibolyát**
és **Dévícs Imrét**, továbbá **Hubai Pál** olaj-arcképét, **Szilágyi László** ér-
dekes kivitelezésű **Tájkép**-ét és **Németh Horn Teréz** finom megfigyelő-
készséggel megfestett **Kislányom c.** művét.

Külön kell szólnunk a grafikusokról.

Elsőnek **Kovács Sztrikó** Zoltánt említjük meg, aki megkülönbözte-
tett figyelmet érdemel grafikai munkássága alapján. Sajnos, mindössze
két korábbi keltezésű linoleum-metszetét állította ki, melyek a két vi-
lágháború közötti **Híd**-ban jelentek meg és grafikai kifejezői voltak a
Népfront mozgalomnak a harmincas években.

Eszter József iparművészeti munkákat és grafikai lapokat állított
ki, valamint a Magyar Ünnepi Játékok plakátjának eredeti plakát-ter-
vét. **Boldizsár János** újságcímek, diplomák-, meghívók-, jelvények-ter-
veit állította ki, valamint több igen érdekes technikai megoldású ka-
liográfiai és litográfiai lapot.

Mindkét grafikus jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a ki-
állítás műfaji tekintetben is gazdag és változatos legyen.

Bezerédy Lajos négy munkája a kiállítás legeredetibb és legérté-
keőbb plasztikai műveit jelentette. Három terakottája közül főleg kettő
képviselt művészi felfogásában is eredeti munkát: a **Szinésznő** és a
Sphinx. Mig az előbbi műve gótikus reminiszcenciákkal telített alkotás,

de eredeti hangszerelésben és plasztikailag is modernizálva, addig a másik műve teljesen zárt stilizálásban, a formák plasztikai egybefogására törekedve állítja elénk a Sphinx-motivum mai megoldását. **Kompozíció** c. majolika vázlata ismert kísérlete Bezerédynek a mozgó csoportok plasztikai egybefogására.

Almási Gábor művei közül **Petőfi** és **József Attila** arcképei jelentették fejlődő tehetségének két fontosabb határkövét. Míg Petőfiben a pillanat legrögzítésére vállalkozott és a forradalmár költő arcképét **merész** és **kihívó** fejtartással örökitette meg, addig József Attila szobrában több az elmélyülés, a lehiggadás, a részletek átfogóbb és határozottabb érzékeltetése. Figurális kompozíciói közül a **Munkásnő** c. faszobra az erőteljesebb és a plasztikai kivitelezés tekintetében is az érettebb alkotás.

Fekete László három műve tehetséges és fejlődő művész munkája. Legérettebb alkotásának a **Siptár leány** c. fehér márvány munkáját tartjuk, mely nemcsak az anyag megmunkálása tekintetében, hanem a portrészobrászat leegyszerűsített és minden felületességtől mentes felfogásában is komoly művészi tanulmány eredménye.

A palicsi kiállítás anyaga kétségtelenül megérdemelte és megérdemli közönségünk érdeklődését. Azok a radio- és sajtónyilatkozatok pedig, melyeket művészeink a palicsi Magyar Ünnepi Játékok idején adtak, valamint azok a cikkek, melyek a magyar sajtóban a kiállítás megnyitása óta napvilágot láttak, kétségtelenül hozzájárultak képzőművésztünk megismeréséhez és képzőművészeti életünk problémáinak tisztázásához.

B. Szabó György